

Березовська Т. В.
Канд.іст.наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства,
Миколаївський національний аграрний університет,
Миколаїв, Україна,
berezovskaya1958@yandex.ru

ГАЗЕТНА ВІЙНА 1879 РОКУ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ЗАСАДА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Досліджується роль і значення російської преси, зокрема, столичної газетної полеміки 1879 року в процесі поглиблення російсько-німецьких економічних і політичних протиріч в останній третині ХІХ століття.

Ключові слова: газета, війни, дипломатії, ідеології.

У цивілізованому суспільстві періодична преса відіграє визначну роль у політичному і духовному житті кожного народу. Це віками випробуваний засіб впливу на людську свідомість.

Загальновідомо, що в діяльності преси лежить збирання й поширення з певною метою відповідної інформації. Проте поряд із комунікативними функціями дедалі виразнішими стають функції політичні: від невинного бажання обмінятися якимись новинами до свідомого прагнення використати їх, аби створити певну громадську думку.

Отже, є всі підстави розглядати громадську думку, що формується пресою, як відносно самостійну політичну силу або фактор, що впливає в тій чи іншій мірі на розвиток внутрішньої і зовнішньої політики держави. Підтвердженням цієї тези служать матеріали преси 1879 р., що на своїх шпальтах вела обговорення наслідків Берлінського конгресу 1878 р. Слід наголосити, що це обговорення вийшло за межі суто газетної інформативності й набуло значення міжнародної газетної полеміки. Журналісти і політики назвали її газетною війною або чорнильною війною. У подальшому цей вислів потрапив до історіографії.

Газетна, або чорнильна війна розпочалася в січні і завершилася в серпні 1879 р. У ній відбилосся незадоволення й обурення майже всіх верств населення Російської імперії наслідками Берлінського конгресу, а також зовнішньою політикою Німеччини та Австро-Угорщини. Російська преса в зазначений період почала заявляти про себе як про неабияку силу, з якою неможливо не рахуватися, і яка здатна впливати на політику самого високого державного рівня. Російський уряд цілком свідомо закривав очі на відкрито вороже ставлення російської преси до союзних країн Німеччини та Австро-Угорщини, тим самим надаючи громадській думці можливість “випустити пар”, накопичений ура-патріотичним піднесенням напередодні російсько-турецької війни 1877 р. Уряд непокоївся тим, що суспільне обурення наслідками Берлінського конгресу може набути інших форм, зокрема, вилитися в критику підвалин самодержавства.

Ініціатором газетної війни виступив голова Російського міністерства іноземних справ князь О.М. Горчаков. На початку січня 1879 р. він розмістив у газеті “Голос” статтю, в якій писалося про чорну невдячність князя Бісмарка. Йому дорікали, що Росія в свій час, 1871 року, дозволила Німеччині розбити Францію. Проте Німеччина не підтримала Росію на Берлінському конгресі [3, 4 січня]. Трохи пізніше “Голос” без будь-якої застороги заявив про недоцільність укладання нової Троїстої угоди, бо Росія і зі старої нічого не мала [3, 24 січня]. Подібні публікації з’являлися на шпальтах газет протягом всього року.

Бісмарка занепокоїв політичний авантюризм Горчакова. Свою головну задачу як політика він вбачав у запобіганні розколу Європи на два ворогуючих табори, а острах перед таким розколом називав “кошмаром коаліцій” [1, с. 48]. Для того, щоб це не здійснилося, Росії і Німеччині необхідно було знаходитися в одній політичній упряжці, в якій третьою повинна була стати Австрія. Бісмарк був переконаний, що Росії потрібний твердий лад всередині країни, а в зовнішній політиці – союз із традиційними партнерами. На його думку, російсько-французька угода здатна привести Росію до катастрофи.

Отже, стурбований Бісмарк організував газетну компанію проти Горчакова. У газеті “National Zeitung” з’явилася стаття, в якій Горчаков виставлявся стареньким і позбавленим розуму дипломатом, який проводить не національну, а свою власну політику і дуже необережно заграє з Парижем [5]. Інший офіціоз Бісмарка газета “Post” пророкувала Росії, якщо та залишиться без монархічних союзників, загибель від нігілізму та революції [8].

Проте громадська думка Росії була вже підготовлена до розриву відносин з традиційним партнером – Німеччиною. І якщо в царювання Олександра II про такий розрив майже одностайно висловилися преса лише протягом 3-5 місяців 1879 р., то в нове царювання Олександра III ця теза стала звичайною на шпальтах газет. Організатором критики союзу з Німеччиною виступав М.Н.Катков. Проте не можна не віддати належного і О.М. Горчакову і його офіціозу “Голосу”. До речі, газета зазнала репресивних заходів уже в жовтні 1879 р. Після третього попередження за критику російсько-турецької війни видання “Голосу” було призупинено на п’ять місяців, при цьому у Всеподдайнішій доповіді Міністерства внутрішніх справ зазначалося, що в газеті не знайдено антинімецьких настроїв, проте присутній заклик до ліберальних перетворень в Росії та Німеччині [10, с. 37].

Таким чином, розглянувши деякі політичні та економічні аспекти газетної війни 1879 р., можна зробити висновок, що преса Росії виступила не лише її ініціатором, але й висунула тезу про припинення союзних відносин з Німеччиною і шукання політичного альянсу з Францією. Хоча Росію і Німеччину пов’язувала династична єдність, спільність торгівельно-економічних інтересів, їх союз був підданий ніщивній критиці з боку петербурзької газети “Голос”, офіціозу канцлера О.М.Горчакова, а також московських видань російських промисловців. Решта російських газет, за незначним винятком, вела справжню анти німецьку та антибісмарківську кампанію, вдаючись до різних, іноді бульварних, засобів.

Уряд Олександра II спочатку не стримував громадську думку Росії в її самовираженні. Проте, коли це самовираження почало виходити за межу дозволених ризиків, уряд вдався до репресивних заходів. Газети припинили негативні висловлювання про Німеччину. Проте громадська думка була спрямована проти цієї союзної країни. Виражена в різних формах вона продовжувала генерувати підняту газетами тезу про можливість франко-російського союзу, який врешті-решт вже 1887 року набув певних обрисів. Отже, газетну війну 1879 р. можна розглядати як один ідеологічне підґрунтя зовнішньополітичної переорієнтації країни.

Список використаних джерел:

1. Бисмарк О. Мысли и воспоминания / О. Бисмарк – М.: ОГИЗ, 1940. – Т. 2. – 211 с.
2. Голос. – 1879. – річний комплект.
3. National Zeitung. – 1879. – Der 11. Februar.
4. National Zeitung – 1897. – Der 30. Marz.
5. Post. – 1879. – Der 8. September.
6. Російський державний історичний архів. – Ф. 776 (Головне управління по справам преси). – Оп. 1. – Спр. 3.

T. Berezovskaya. 1879 “Newspaper warfare” as ideological basis for reorientation of Russian empire’s foreign policy in last third of xix century.

Summary

The “newspaper warfare” in 1879 between the Germany and Russian press became a factor that aggravated the political and economic controversies between those countries.

Keywords: newspaper, war, diplomacy, ideology.